

SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

SELÇUK

Derğisi

I. ALÂEDDİN KEYKUBAT
ÖZEL SAYISI

SULTAN I. ALÂEDDİN KEYKUBAD ADINA,
METBÜ MELİKLERCE BASTIRILAN MÜŞTEREK SİKKELER

Halit ERKİLETLİOĞLU (*)

Gıyaseddin Keyhüsrev, Bizans'tan dönüp Konya tahtına oturunca; büyük oğlu Keykâvus'u Malatya'ya, Alâeddin Keykubad'ı da Tokat'a melik olarak tayin eder (1). Yedi yıl burada kalan Keykubad, babasının 23 Zilhicce 607 (Mayıs -1211) tarihinde ölümü üzerine, Sivas'ta tahta oturmuş olan ağabeyi İzzeddin Keykâvus ile şiddetli bir mücadele başlatır. Bu sıralarda Tokat'ta kestirmiş olduğu bakır

Nu : 1 Dirhem (AR)

Çapı : 24 mm. Ağ : 2.98 gr.

YÜZÜ : Sultanın bizzat kendisi olduğunu tahmin ettiğimiz, dörtlü avlayan olan atın üzerinde arslan avlayan bir süvari resmi görülmektedir. Süvarinin sol tarafında : "Emir-ül mü'minin", sağ tarafında : "En-Nasır Lidin-illâh" ibâresi yer almaktadır.

ARKA YÜZÜ : "El-Melik el-mansur Alâed-devle Ved-din Ebu-l Muzaffer Keykubad bin Keyhüsrev nasr emir-ül mü'min'in"

Çevresinde : Duribe bibelde Tokat ene saman ve sittemae (H/608). (2)

(Resim : 1/A)

Alâeddin Keykubad'ın meliklik zamanına ait H/608 tarihli ve Tokat baskılı sikkelerinin ön yüzü.

(Resim : 1/B)

Alâeddin Keykubad'ın H/608 tarihli ve Tokat baskılı sikkelerinin arka yüzü.

(*) Serbest Dışhekimî

ve gümüş sikkeleri saltanatda iddia sahibi olduğunun delilleri olarak kabul edebiliriz.

Keykubad'ın Tokat'ta darp ettirdiği ve koleksiyonumuzda bulunan çok nâdir bir gümüş sikeyi, önemine binaen arz etmeyi uygun bulduk.

Ağabeyi ile mücâdelesinde muaffak olamayan Alâeddin Keykubad, önce muhkem Ankara kalesine sığınır. Sonra teslim olur ve Malatya civarındaki Minşar ve Kezirpert kalelerine götürülerek hapsedilir. (H/609 - M/1212) (3).

H/617 (M/1220) târihinde İzzeddin Keykâvus'un ölmesi ile Sivas'ta tahta çıkan Alâeddin Keykubad, Selçuklu devrinin en büyük hükümdarı olup, "Uluđ Keykubad" ismi ile anılır. O'nun zamanında Selçuklu devleti en kudretli ve mes'ud devrini yaşar. Bu kudre-

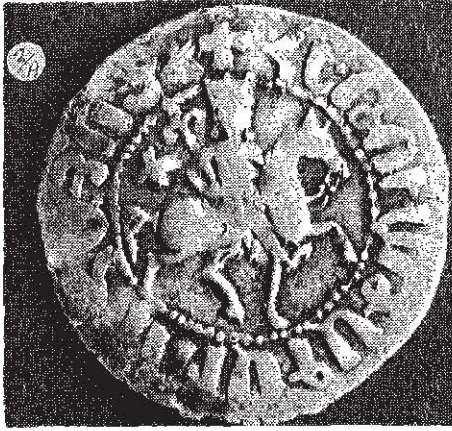
Nu : 2 Dirhem (AR)

YÜZÜ : Elinde teber tutan bir süvâri ve Ermeni harfleri ile "Hetum Takavur Hayut" yazısı.

Çapı : 29 mm.

Ağ : 2.75 gr.

ARKA YÜZÜ : "Es-Sultan Ül-Muazzam Alâeddin Keykubad bin Keyhüsrev" yazıları vardır. (5).

(Resim : 2/A)

Ermeni Tekfur'unun Alâeddin Keykubad I adına bastırđı gümüş sikkenin Ermeni harfleri ile yazılı ön yüzü.

(Resim : 2/B)

Ermeni Tekfur Hetum'un, Alâeddin Keykubad I adına bastırđı sikkenin arka yüzü.

- (1) İbni Bibi, Anadolu Selçukî Devleti Tarihi, Ank. 1941, s. 42 Kerimeddin Mahmud Aksarayî, Selçukî Devletleri Tarihi, Ank. 1943, s. 129 Anonim Selçukname, Çev.: Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk, Ank. 1952, s. 27
- (2) Selçuklular'ın Nadir Paralarından Bazıları ve Cimri'nin Sikkeleri, Yapı ve Kredi Bank. Nümismatik Yayınları, Nu.: 2, İst. 1972, s. 7
- (3) İbni Bibi, s. 58

tin tesiri veneticesi olarak çevredeki bir çok devlet, Selçuklular'a tabii olmuş ve Keykubad adına sikke darbettirmiştir.

Bu cümleden olarak Keykubad'ın Ermeni krallığına karşı yaptığı seferi neticesinde, Ermeni kralı Hetum'la H/629 (M/1231) târihinde bir anlaşma yapılır. Anlaşmaya göre: Ermeni kralı, her yıl sultanın hizmetine 300 mızrak (bir mızrak = iki süvari, iki yaya) asker gönderecek, Sis (Kozan) şehrinde câmi yapacak ve hutbe okutacak, Keykubad adına sikke kestirecek ve İzzeddin Keykâvus zamanında ödenmekte olan haracı iki misline çıkaracaktır (4).

Bu anlaşmanın gereği olarak darbedilen sikkeler şu şekildedir:

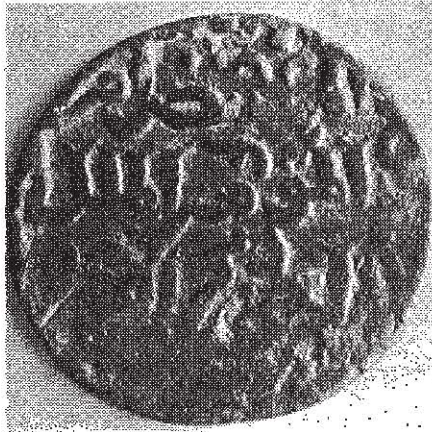
Nu : Bakır (AE)

YÜZÜ : "El imam el Mustansır emir-ül mü'minin El Melik El-Mesud Rükneddin Mev."

Çapı : 19 mm. Ağ : 3,6 gr.

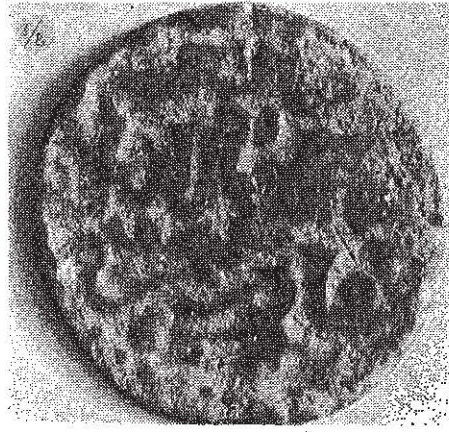
ARKA YÜZÜ : "El Sultan El-Muazzam Alâeddünya ved'din Keykubad bin Keyhüsrev."

ETRAFI : Erbaa işriyn.

(Resim : 3/A)

Hısnkeyfa ve Amid Artukluları meliği Mesud Rükneddin Mevdûd'un, Alâeddin Keykubad I adına bastırıldığı sikkenin ön yüzü.

(Resim : 3/B)

Mesud Rükneddin Mevdûd'un Alâeddin Keykubad I adına bastırıldığı sikkenin arka yüzü.

Keykubad adına sikke darbettiren bir diğer devlette Artuklular olmuştur. İzzeddin Keykâvus zamanında başlayan Selçuklular'ın doğuya genişleme siyaseti, H/617 (1220) yılı başlarında sultanın ölmesi ile inkıtaa uğrar. Nitekim saltanat değişmesinden etkilenen Hısn-Keyfâ (Hasankeyf) ve Amid (Diyarbakır) Artukluları, tekrar

(4) Osman Turan, İslâm Ansiklopedisi, Keykubad Mad. İst. 1977, c. 6, s.650, Prof. Dr. Osman Turan, Tarihi Takvimler, Ank. 1948, s. 77

Eyyübi tabiiyetine dönerler. H/619 (M/1222) yılında Nasireddin Mahmud'un ölümü üzerine oğlu Mes'ud Rükneddin Mevdud tahta geçer ve Erbil hükümdarı Muzafferüddin Gök-böri ile Şam Eyyübi hükümdarı Melik-ül Muazzam İsa, hep birlikte Eyyübi hükümdarı Melik Eşrefe karşı ayaklanırlar.

Yeni siyasî gelişmeler üzerine Melik Eşref, Alâeddin Keykubad'ı bu birliği dağıtmak üzere teşvik eder. Sultan Alâeddin, bu fırsatı değerlendirerek, H/623 (M/1226) baharında Hısn Mansur (Adıyaman), Kâhta ve Çemişkezek kalelerini muhasara ve zapteder. İşte bu mağlûbiyet üzerine Hısn-keyfâ ve Amir Artuklular'ı Meliği Mes'ud Rükneddin Mevdud, Alâeddin Keykubad'a tâbi olarak sikke bastırır (6).

Adı geçen sikke, H/624 (M/1227) târihli olup, darp yeri Amid'dir. Kayseri müzesi eski eser envanterinin 4677/7 ayısında kayıtlı sikke şöyledir.

Görüldüğü gibi sikke üzerinde devrin Abbasi halifesi İmam Mustansır (Billâh), Sultan Keykubad ve Melik Mes'ud Rükneddin Mevdud'un isimleri bulunmaktadır (7).

Yukarıda zikredilen hadiseler H/623 (M/1226) senesinde vuku bulur. Melik Mevdud'un H/624 (M/1227) senesinde Eyyübi hükümdarları Melik Kâmil ve Melik Eşref adlarına kestirmiş olduğu sikkeleri bulunmaktadır (8). Bu durum H/624 yılı başlarında Eyyübi-ler'e tabii olan Artuklular'ın aynı sene içinde metbû değiştirerek Selçuklular'a tabii olduklarını izah etmektedir.

Selçuklular'ın bu ittifakları H/629 (M/1231-32) târihine kadar sürer. Bu târihte Eyyübi hükümdarı Melik Kâmil, Amid'i zaptederrek Melik Mevdud'un hakimiyetine son verir. Melik Mevdud Kahire'ye götürülür. Orada önce ikta verilir; sonra hapsedilir. Melik Kâ-

-
- (5) İsmail Galib, Takvim-i Meskukâti Selçukiye, Kostantiniye, 1309, s. 37, Nu.: 50. / Ahmed Tevhid, Meskukâti Kadime-i İslâmiye Kataloğu, Kısım-ı râbi, İst. 1321, s. 182, Nu.: 305-306. / İbrahim-Ceşriye Artuk, İst. Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmi Sikkeler Kataloğu, İst. 1970, c. 1, s. 363, Nu.: 1106
- (6) Prof. Dr. Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İst. 1973 s. 179
- (7) Mehmet Çayırdağ, Artukoğullarından Melik Mesud Rükneddin Mevdud'un I. Alaadin Keykubad adına bastırması olduğu Sikke, Türk Mümismatik Der. Yay. Bülten 6-7, İst. 1981 s. 50 (Bu para da baskı yeri belli değildir. Ancak koleksiyoncu Sn. Tuncer Şengün'de bulunan bir nüshasında Amid baskı yeri okunmaktadır.)
- (8) Artuk, c. 1, s. 395, Nu.: 1214

mil'in ölmesi ile serbest kalır ise de sonra Moğollara sığınır ve neticede onlar tarafından öldürülür (9).

Sultan Alâeddin'in H/623 (M/1226) baharında giriştiği doğu herkatı neticesinde MARDİN ARTUKLULAR'ı da Selçuklu devletine tâbiî olurlar. Mardin Artuklular'ı hükümdarı Artuk Arslan'ın DÜ-

Nu : 4 623 Bakır (AE)

YÜZÜ : Ortada bir portre etrafında :
"Es Sultan ÜI-Azam Alâeddin Key-
kubad bin Keyhüsrev."

Çapı : mm. Ağ : gr.

ARKA YÜZÜ : "El İmam ÜI-Mustan-
sır Billah emir ül müminin el Melik
ül Mansur Artuk seneti selâse ve iş-
riyn sittemie (623)." (10)

Nu : 5 624 Gümüş (AR)

YÜZÜ : "El imam ül Mustansır Bil-
lah El-Melik ül-Mansur Artuk"
Etrafında : Erbaa İşriyn

Çapı : 22 mm. Ağ : 2.90 gr.

ARKA YÜZÜ : Es-Sultan ül-muaz-
zam Keykubad bin Keyhüsrev.
Etrafında : "Durube haza ed-dirhem
bi Düneysır seneti." (11)

Nu : 6 625 Düneysır Gümüş (AR)

YÜZÜ : Nu : 5'in aynısı olup,
Etrafında : "Hamse ve işriyn ve sit-
temie."

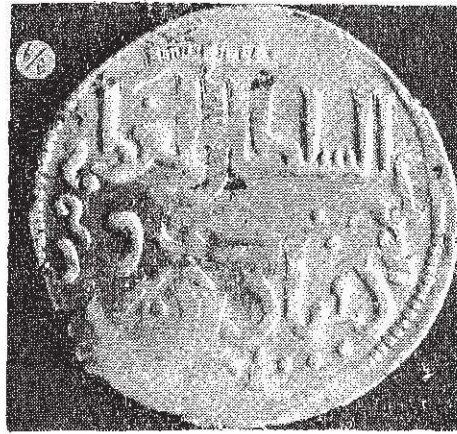
Çapı : 22 mm. Ağ : 2.90 gr.

ARKA YÜZÜ : Nu: 5'in aynısıdır. (12)

(Resim : 6/A)

Mardin Artukluları hükümdarı Artuk Arslan'ın, Alâeddin Keykubad I adına bastırıldığı 625 Düneysır darp yerli sikkesi.

(Resim : 6/B)

Aynı sikkenin arka yüzü.

(9) Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, s. 180

(10) İsmail Galib, Meskûkât-ı Türkmaniye Kataloğu, İst. 1311, s. 60, Nu.: 89
Behzad Butak, XI, XII, XIII üncü Yüzyıllarda Resimli Türk Paraları, İst.
1947, s. 43, Nu.: 48-49

(11) Tevhid, s. 180, Nu.: 301

(12) Galib, s. 62, Nu.: 91 / Tevhid, S. 181, Nu.: 303-303 / Putak, s. 44, Nu.: 51,
Artuk, s. 400, Nu.: 1228

neysir'da darbettirdiği bakır ve gümüş H/623 (M/1226), 624, 625, 626, 632 ve Mardin baskılı H/636 (M/1236-37) tarihli sikkeleri bu metbuluğun delilleridir. H/597-636 târihleri arasında hükümdarlık yapmış olan Nasreddin Artuk Arslan zamanında darp edilen sikkeler şöyledir :

Nu : 7 626 Düneysir Gümüş (AR)
YÜZÜ : El imam ül-Mustansır Billah
El-Melik ül-Mansur Artuk.
Etrafında : Sitte işriyn ve sittemie.

Çapı : 21 m. Ağ : 2.90 gr.
ARKA YÜZÜ : Es-Sultan ül-muazzam
Keykubad bin Keyhüsrev.
Etrafında : Bi Düneysir sene duribe
haza el dirhem. (13)

(Resim : 7/A)

Artuk Arslan'ın, Alâeddin Keykubad I adına bastırıldığı 626 Düneysir darp yerli sikkesi.

(Resim : 7/B)

Aynı Sikkenin arka yüzü.

Bu iki sikke şu şekildedir :

Nu : 8 Düneysir Gümüş (AR) H/632
YÜZÜ : Nu : 5'in aynısı olup sene :
"İsneyn ve selâsin ve sittemie" (632)
tarihi vardır.

Çapı : 22 mm. Ağ : 2.90 gr.
ARKA YÜZÜ : Nu : 5'in aynısıdır.
(15)

Nu : 9 Mardin Bakır (AE) H/634
YÜZÜ : Saçları bağlı, başı öne eğik
büst.
Etrafında : Es-Sultan ül-muazzam
Alâed-dünya ved bin Keykubad Ka-
sım emirül müminin.

Çapı : mm. Ağ : gr.
ARKA YÜZÜ : El-imam ül-Mutansır
Emir ül-müminin El-Melik ül-Man-
sur Artuk.
Etrafında : Duribe bi Mardin seneti
erba ve selasin ve sittemie. (16)

(13) Galib, Takvim, s. 36, Nu.: 57/Tevhid, s. 181, Nu.: 304

(14) Turan, Doğu Anadolu Tarihi, s. 179

(15) Tuncer Şengün Koleksiyonunda

(16) Galib, s. 67, Nu.: 99-100/Butak, s. 46, Nu.: 55/Artuk, s. 402, Nu.: 1234

Sultan Alâeddin Keykubad'ın 10 Ağustos 1230 tarihinde Celâleddin Harizm-Şah'ı mağlûp etmesi ile, Selçuklu ordusu Amid, Erzen, Meyyafarkin ve Siirt'i yağma ve işgâl eder (1231) (14). Buradan Mardin bölgesine geçerek bu bölgeyi de ele geçirir (H/626 - M/1229). Bu tarihten sonra Keykubad adına bastırılan H/632 (1235) ve H/634 (M/1237) tarihli iki sikkenin bulunması, Artuk Arslan'ın hem Melik Kâmil'e ve hem de aynı anlarda bu bölgede esen Moğol tehlikesine karşı Selçuk himayesine devam ettiği anlamını taşır.

Sultan Alâeddin Keykubad'a karşı kin besleyen Melik Kâmil'in H/633 (M/1236) senesinde Urfa, Harran, Düneyısır (Koçhisar)'ı tahrip etmesi ile aralanan Artuklu bağımlılığı, Keykubad'dan sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Amid, Sincar ve Nusaybin'i yeniden Artuk Arslan'a ikta olarak vermesi ile devam eder. Otuzbeş sene Mardin tahtında oturmuş olan Artuk Arslan ise H/636 (M/1238-39) yılında ölmüş veya Oğlu tarafından öldürülmüştür (17).

Bu duruma göre sayın İbrahim - Cevriye Artuk'un "İstanbul Arkeoloji müzeleri teşhirdeki İslâmi sikkeler kataloğu" 1230 numarda kayıtlı (18) H/636 tarihli Keyhüsrev adına bastırıldığı belirtilen sikkenin şüphe ile karşılanması gerekir çünkü bu tarihte Alâeddin Keykubad henüz hayatta idi. Aynı şekilde, İsmail Galib'in "Meskkat-ı Türkmaniye Kataloğu"nda 101 numarada kayıtlı H/637 tarihli para da şüphelidir zira. Artuk Arslan bu tarihte ölmüş bulunuyordu (19).

Onyeddi seneden fazla saltanat sürdükten sonra 45-50 yaşlarında Kayseri'de ölen Keykubad zamanında Selçuklu devleti tam bir ikbâl devri yaşamış ve halifenin kendisine yazdığı menşur ve mektuplardaki hitabı olan "SULTAN ÜL AZAM" sıfatına tam anlamı ile lâyık olmuştur.

(17) Turan, Doğu, AN. Tarihi, s. 182

(18) Artuk, s. 401 Nu.: 1230

(19) İsmail Galib, Mes. Türk. Kat. s. 68, Nu.: 101